

Capitolul I.4.

Metodici

I.4.1. Aspecte generale

Aminteam de parcimonia programelor școlare în privința scopurilor educaționale ale uneia sau alteia dintre disciplinele predate în școala elementară. Aceasta poate fi compensată prin studiul metodicilor școlare. Este vorba despre lucrările ce analizează și explică modalitățile prin care un profesor poate să-și organizeze activitatea. În condițiile în care pregătirea metodică a majorității învățătorilor era destul de precară, sau chiar lipsea cu totul, lucrările de metodică aveau rostul să fie un îndrumar pentru desfășurarea activității didactice. De aceea, este extrem de importantă analiza acestora ca forme de comunicare ce exprimă un mesaj către un destinatar, destinatar care nu trebuie să rămână numai în postura de lector. Ele sunt niște instrumente, iar mesajul lor trebuie aplicat în activitatea educativă. Ele vin să suplinească lipsa de informații a programelor școlare și totodată să arate cum ar trebui utilizat un manual sau măcar ce să facă învățătorul dacă elevii săi nu posedă cărți școlare. „Apoi, pentru mult timp încă, constată George Radu Melidon în metodică sa, cărțile bune și în special cărțile școlare în general lipsesc chiar prin orașe și cu atât mai mult prin sate. Apoi de multe ori, măcar cât de ieftine, cărțile sunt greu de procurat pentru unii dintre sătenii lipsiți de mijloace sau nedepriși cu asemenea cheltuieli... Noi scim însă că, și fără acestea, un învățător, care nu ar ști să-și comunice cunoștințele altora fără anume cărți, nu poate merita niciodată numele de învățător... Întreprind dar a vă mai indica numai oare care procedări mai speciale, relative la acele studii despre care am vorbit mai sus la regularea programului scoalelor rurale.”¹ Observăm că scopul metodicilor este activ și cu încărcătură practică. Dacă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și mai ales spre sfârșitul secolului se înmulțesc metodicile specifice fiecărui obiect de învățământ, în perioada studiată de noi, pentru școala primară se tipăresc o serie de lucrări generale, tratând în ansamblu educația elementară. O parte dintre ele erau de fapt lucrări de pedagogie și psihologie destinate nu numai pregătirii sau perfecționării învățătorilor, ci tuturor acelor „câți sunt chemați a conduce educațiunea junimei..., fiecare părinte, fiecare român de orice treaptă socială”² sau, cum declara un alt autor, mai ales pentru părinți și crescătorițe³.

1. George Radu Melidon, *Manualul învățătorului sau elemente de pedagogie practică pentru usul școalelor populare*, București, 1874, p. 132.
2. I.P. Eliade, *Elemente de pedagogia și metodologia teoretică și practică pentru usul institutorilor primari, pentru elevii școalelor normale și pentru toți câți sunt chemați a conduce educațiunea junimei*, Bucuresci, 1869, p. II.
3. Dimitrie Pop, *Povățuitorul educației copiilor de amândouă securile prelucrat după mai mulți autori*, Iași, 1846, p. XIII.

Generoasele idealuri de educație iluministe concep societatea ca pe un imens tot în care familia și școala, mână în mână, contribuie la modelarea cetățeanului ideal. Cunoștințele pe care școala le oferă individului sunt necesare, dar nu suficiente, pentru că înaintea acestora copilul trebuie modelat în spriritul unor anumite valori sociale. De aceea, aceste lucrări nu se reduc numai la didactică școlară, ci se doresc cursuri de creștere și educație a copiilor de la cele mai fragede vârste. Pe măsură ce sistemul școlar se perfecționează, acest gen de pedagogii atotcuprinzătoare lăsa locul metodicilor specifice diverselor obiecte de învățământ. Am studiat un număr de 10 metodici ale educației prin școala primară, traduceri, adaptări sau lucrări originale.

Creații ale unor oameni ai școlii sau, mai important, legați de pregătirea viitoarelor cadre didactice, având girul autorităților, ele erau un pion în strategia educațională a societății. Nu este lipsit de importanță faptul că ele au fost scrise sau traduse de profesori, revizori școlari, de cadre didactice la școlile normale, de oameni cu autoritate în domeniul elaborării programelor de studiu (Dimitrie Pop, Anton Velini). Autoritățile școlare intervin chiar în impunerea acestora. De exemplu, manualul lui Anton Velini, publicat în 1860, este recomandat, în anul 1863, printr-o circulară oficială institutorilor și directorilor din întreaga țară⁴. Încurajări asemănătoare primește și Ioan P. Eliade pentru manualul său de metodică și pedagogie, care, după examinarea de către o comisie, nu numai că este aprobat, dar Ministerul și Consiliul permanent de instrucțiune au hotărât să tipărească cu fondurile statului 1000 de exemplare, profesorul primind și 50 de galbeni „ca încurajare pentru munca și inteligența” cu care a lucrat cartea⁵. Ea este totodată adoptată ca lucrare didactică oficială⁶.

În ceea ce privește traducerile, idealurile educative ale primei jumătăți a secolului al XIX-lea par a-și găsi exprimarea într-o serie de lucrări din pedagogia franceză. Astfel, în anul 1839 este tradusă lucrarea doamnei Campan⁷. Cenzura din Țara Românească putea fi încântată cu această carte, care pune pe primul plan educația moral-religioasă a copiilor. „Istoria sfântă trebuie să fie cea dintâi învățătură pentru copii; această învățătură întipărește pentru totdeauna în mintea copiilor epocile și erele; întoarce la origina sa firul cronologiei și printr-aceasta pregătește înțelegerea pentru istoria generală. Pentru ce să se facă a se începe lumea de la Romului sau de la Faramond? Trebuie să începi de la Dumnezeu, care a zidit lumea... Ca să dobândească copiii niște idei drepte, trebuie cineva să unească, la legile de istoria sfântă, oare care începuturi de geografie.”⁸ În același univers moral se situează traducerea profesorului Ioan Brezoianu⁹ *Învățătorul*

4. N.C. Enescu, *Gheorghe Săulescu, Dimitrie Pop, Anton Velini*, București, 1970, p. 163.

5. A se vedea I.P. Eliade, *op. cit.*, 1874.

6. „Buletinul Instrucțiunii Publice”, martie-aprilie, 1868, p. 85.

7. Doamna Campan, *Pentru educația copiilor*, scrisă în limba franceză de [...] și tradusă în rumânește de o mamă pe care experiența a povățuit-o a adăoga și de la sine oare-care însemnări, București, 1839. Este vorba despre lucrarea scrisă de Jeanne-Louise-Henriette Genet, doamnă Campan, și tradusă de Catinca Ghica, conform depistării realizată de *Bibliografia românească modernă, 1831-1918*, vol. I, A-C, p. 543.

8. *Ibidem*, pp. 73, 75.

9. Ioan Brezoianu (1817-1883), profesor la Cerneți și Câmpulung-Muscel, după 1862 consilier la Curtea de Apel și membru în Comitetul General al Teatrelor (a se vedea Gh. Pârnuță, *Ioan Brezoianu*, în *Din istoria pedagogiei românești*, vol. III, București, 1967, pp. 182-203); a se vedea și *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, București, 1979, p. 124.

*primar*¹⁰, tipărită cu fondurile Asociației Literare. Misiunea învățătorului este nu numai de a crea „școlari carii să aibă principii curați și idei drepte ; nu vi se cere numai oameni cu o minte sănătoasă, cu o voință și o conduită bună, ci încă muncitori buni, industriași sânguitori, speculanți drepți, învățați folositori”¹¹. Școala trebuie să contribuie la crearea cetățeanului liniștit, plin de conștiința datoriei sale civice, atașat unor valori social-morale. „Începeți totdeauna a arăta școlărilor voștri aceste principii[i] de bună-orânduială și înțelepciune fără care principiile slobosenii și potriviri (egalități), ideile de perfecție și propășire care le vor împrumuta de la alții, și care mișcă atmosfera morală a acestui veac, le vor resturna capetele și le vor turbura ființa. Veți fi călăuzele fericirii neamului, veți lucra pentru înflorirea țării, dacă veți da pildă de lucrare, de supunere, de tică, și de bună moralitate... Dacă în loc de a insufla gustul virtuții, amorul bune-orânduiei și dădarea cu supunerea, veți desmoraliza pe copiii prin vițiul legii neorânduiei, nesupunerii..., sunteți ciuma societății, și mânia nații nu va putea afla o osândă așa de strașnică încât să fie de o potrivă greutate cu această nelegiuire.”¹² Individul se realizează prin „muncă, cumpăt și economie” și „numai acela care muncește este un bun și folositor membru al societății”¹³. În acest context, obiectele de învățământ predate în școală vor concura la realizarea educației religios-civice și morale¹⁴. În capitolul privitor la metodică istoriei și geografiei, învățătorii sunt sfătuiți să fie cu luare-aminte în privința celei mai importante din învățăturile primare, *instrucția civică și religioasă*. „Așa vei învăța istoria și geografia veche sub punctul de vedere al istoriei sfinte, și istoria modernă să o legi de istoria religiei.”¹⁵ Importanța studiului istoriei – universale și naționale – rezidă în faptul că aceasta este „unul dintre cele mai bune mijloace de a da cunoștințe sănătoase de morală și conduită publică. Pentru aceasta trebuie însă ca să se agațe cineva de oarecare fapte și de oarecare personaje netăgăduit de importante, și să despice puțin orice ele înfățișează mai folositor”¹⁶. Aplicarea acestor principii se face pe o serie de exemple din istoria Franței, Brezoianu rămânând până la capăt un traducător al lucrării și, în ciuda experienței sale extrem de bogate¹⁷, el nu adaugă și exemple din istoria românilor. Cu toate că, în cazul traducerilor de cărți didactice, exista practica de a se introduce un capitol referitor la spațiul românesc¹⁸.

10. *Învățătorul primar sau povește și sfaturi pentru a pregăti pe învățătorii primari la cariere lor și ai călăuzi în lucrarea fonțiilor lor*, tradus din franțuzește de Ioan Brezoianu, profesor, București, 1848.

11. *Ibidem*, p. 98.

12. *Ibidem*, pp. 98-99.

13. *Ibidem*, p. 98.

14. *Lucrarea are un capitol special intitulat Curs de instrucție morală și religioasă*, pp. 244-248.

15. *Ibidem*, p. 208.

16. *Ibidem*, p. 210.

17. În anul 1838, scria Eforiei Școlilor că încearcă să predea elevilor din clasa a III-a și „idee de istoria patriei”. Pe de altă parte, în perioada 1838-1839 s-a ocupat de pregătirea candidaților de învățători pentru școlile sătești ce urmau a se înființa în județul Mehedinți (Gh. Pârnuță, *Ioan Brezoianu...*, pp. 185-187).

18. Vezi traducerea după F.D. Wilmsen, *Der Deutsche Kinderfreund, ein Lesebuch für Volksschule*, care în ediția germană avea un capitol despre Germania, înlocuit în traducerile românești cu informații despre țările române (a se vedea anexa nr. 1).

Lucrările originale sau prelucrările după diverși autori, cu precădere francezi și germani, sunt în general centrate pe problema rolului educației. În consonanță cu ceea ce Anton Velini va afirma în 1860¹⁹, Dimitrie Pop susține că „educația țintește mai cu seamă la îndreptarea inimei prin prințiipiile moralului. Iar scopul învățătorei este luminarea minții prin prințiipiile cunoștințelor și a științelor. Amândouă înțelepțește unite ni povățuiesc către virtute”²⁰. I.P. Eliade este convins că „a neglija dară educațiunea junimei, este a omori pe omu în particular și societatea în general. Prin urmare, cu câtu un Statu se silesce a mări numărul cetățenilor instruiți, cu câtu depune mai multu zel la educațiunea și instrucțiunea lor, cu atâta poate fi mai siguru de prosperitatea sa”²¹. Despre foloasele și trebuința învățaturii și educației, Anton Velini susține că acestea au rolul de a crea din copii „oameni capabili, morali și înțelegători..., căci din copii se fac meseriașii, artiștii, giudecătorii, consiliarii, advocații și în fine apărătorii patriei”²². Educația copilului este bine determinată social. „De aceea toate interesele cele mai presioase ale omului și cetățeanului: morale, religioase, științifice, economice și naționale ceru neapărat ca omul să se pregătească din copilărie prin educațiunea, care trebuie să fie în raport strânsu cu legile sociale, cu simțământul național, cu amoarea de patrie și ideea universlă a umanității, pentru ca în urmă când va intra în societate să poată duce o viață în totul conformă cu destinăciunea sa, care e plăcută atâtu lui Dumnezeu, câtu și omului, și a se face folositoriu atâtu contimporanilor câtu și posterității.”²³ În 1871, institutorul Marin Alexandrescu afirmă că școala și învățătura sunt „isvoru de lumină pentru înălțarea omenirei la demnitatea ei, la moralitate și dreptate”²⁴. În același timp, este destul de ferm în a susține că școala este capabilă să-l îmbrace pe acest cetățean moral și demn în veșmântul național. Atunci când explică faptul că școala progresează destul de puțin, susține că unii vor să facă ceva și nu pot, iar alții „nu vor poate a vedea pe poporul din care fac parte luminatu și stimatu, nu le vine poate la socoteală a vedea pe acest popor pus în poziție a-și cunoaște drepturile și datoriile de care este apăratu, naționalitatea și demnitatea...”²⁵. Nici populația feminină nu este omisă, școala având menirea de a le învăța „să fie Românce cum au fost odinioară Româncele”²⁶. Nu ni se detaliază elementele caracteristice, autorul considerând probabil că se află în fața unui loc comun, a unui portret-robot deja cunoscut. Fostul revizor școlar nu pregetă să amintească faptul misiunea educativă a învățătorului nu se reducea nici pe departe numai la orele petrecute în școală pentru educarea și instruirea copiilor. Datoriile sale se prelungesc prin pătrunderea sa activă în viața comunității. Învățătorul avea obligația de a realiza, alături de educația morală și sanitară, și educația patriotică a

-
19. Anton Velini, *Manual de metodică și pedagogie pentru profesorii școlilor primare*, Iași, 1860, p. 5.
  20. Dimitrie Pop, *Povățuitorul educației copiilor de amândouă secsurile prelucrat după mai mulți autori franzezi*, Iași, 1846, p. XI.
  21. I.P. Eliade, *Elemente de pedagogia și metodologia teoretică și practică*, București, 1869, p. IV.
  22. Anton Velini, *op. cit.*, pp. 1-2.
  23. *Ibidem*, p. II.
  24. Marin Alexandrescu, *Despre școală. Metoda, administrația etc. pentru școlile primare rurale și urbane*, București, 1871, p. 7.
  25. *Ibidem*.
  26. *Ibidem*, p. 14.

tineretului, a celor care fie nu beneficiaseră de școlarizare, fie trebuiau ținuti în contact cu viața culturală, alta decât cea specifică a satului. „Învățătorul în înțelegere cu preotul și cu primarul precum și cu alți conlocuitori mai bătrâni și onești, să ia măsuri, la timp, a chema din locuitorii mai tineri și mai cu seamă neînșurați, a-i obliga chiar..., alteori la biserică, a le desluși prin discursuri religioase, despre moralitate cu oricare exemple potrivite cu înțelegerea lor, etc., alteori la școală, a le spune despre Romani, strămoșii noștri, despre Români, despre demnitatea națională, despre Domnii cei mai însemnați. Economia caselor și a vitelor cu care se hrănesc...”²⁷ Se încearcă impunerea unei forme de socializare care să se alăture formelor tradiționale rurale care asigurau integrarea și apartenența individului în comunitatea sătească. Această nouă formă de socializare, interferând și chiar folosind canalele celei tradiționale, avea rolul de a realiza o educație comună la nivelul întregii națiuni. Oameni care nu se cunoșteau și nu se întâlneau niciodată în urma acestei educații urmau să se simtă solidari unii cu alții prin strămoși comuni, printr-un trecut comun, printr-o istorie care-i individualiza față de alte popoare, dar care-i unea în marea familie a poporului român. În același registru vizând conștientizarea la nivelul memoriei colective a ideii apartenenței la națiunea română se plasează și Ion Creangă atunci când scrie despre misiunea clericilor la sate. El recomanda ca în timpul discuțiilor cu sătenii, preotul să „amestece anecdote morale, esemple de iubire reciprocă și dreptate și să le nareze câte un pasagiu mai glorios din istoria strămoșilor, prin cari să deștepte într-înșii măcar cât de puțin conștiința națională, atât de amortită...”²⁸. Apoi duminica după-amiaza, preoții erau sfătuiți să adune sătenii la casa parohială și „să le prepare o petrecere nobilă și atrăgătoare. Mai înainte de toate preotul să le vorbească despre trebile gospodăriei, să le deie unele învățături practice despre agricultură și despre cultivarea viilor. Apoi să introducă în conversație narațiuni istorice, să-i pună să recite balade și doine populare despre faptele strămoșilor și despre pornirile inimei lor”²⁸. La sfârșitul deceniului 6 și mai ales în deceniul 7, o dată cu structurarea tot mai riguroasă a manualelor de metodică și pedagogie, direcțiile educative și, implicit, modelul educativ se conturează tot mai clar. Dincolo de declarațiile referitoare la rolul școlii în general, la sistemul de educație promovat, de opțiunile referitoare la un tip sau altul de instrucție²⁹ care predomină în manualele de didactică, lucrările de pedagogie încep să se ocupe explicit de ceea ce în epocă se numea *amoarea către patrie*. Astfel, tipurile de educație preconizate de I.P. Eliade în procesul pedagogic se circumscriu ariei *educației fizice, intelectuale, morale, religioase, naționale*³⁰. Calitățile morale ale produsului educației preconizate de pedagogia lui I.P. Eliade erau „ordinea, esactitudinea, buna-cuviință, pudoarea, franchețea, sinceritatea, complesenția, supunerea”. Cele mai mari defecte morale ce

27. *Ibidem*, p. 21.

28. Ion Creangă, *Opere*, București, 1993, pp. 235, 236.

29. În lucrarea *Considerații asupra învățământului primar în România*, București, 1863, Andrei Pretorian militează pentru dezvoltarea unui învățământ primar practic bazat pe cunoștințe de economie și comerț.

30. În partea I a lucrării sale, așa-numitul *Cursu educativ*, I.P. Eliade, după ce analizează principiile fundamentale ale educației în secțiunea I (pp. 1-10), alocă secțiunea a II-a *educațiunii fizice* (pp. 10-26); secțiunea a III-a *educațiunii intelectuale* (pp. 27-36), secțiunea a IV-a *educațiunii morale* (pp. 37-65), secțiunea a V-a *educațiunii religioase* (pp. 66-79) și secțiunea a VI-a *educațiunii naționale* (pp. 79-82) (I.P. Eliade, *op. cit.*, 1869).

trebuiau combătute erau „senzualitatea, ușurința, lenea, lipsa de curaj, egoismul, amorul propriu, vanitatea, îndărătnicia, spiritul de dominație, risipa, avariția, invidia, răutatea, cruzimea, minciuna”. Cu alte cuvinte, așa cum spunea Marin Alexandrescu, copilul trebuia convins că „este mai bine a fi onest decât neonest, drept decât nedrept, este totdeauna mai frumoasă lumina decât întunericul, că mai bine este a spune adevărul decât minciuni”³¹. Pe această structură, educația religioasă vine să atașeze o serie de valori legate de credință, speranță și caritate. Aceste calități moral-religioase fiind inculcate copilului, profesorul poate să se ocupe și de dezvoltarea sentimentului național sau de naționalitate (cum apare în ediția din anul 1874 a lucrării lui I.P. Eliade). „Educația nu trebuie să se mărginească a face din copilul numai un *omu*, un creștinu; este datoare a face din ellu și unu *cetățianu*, gata a contribui cu toate meziile sale la binele societății, din care ellu face parte și dispusu a sacrifica intersulu personalu, fericirei generale.”³² În ediția din anul 1874 adaugă, și credem că nu greșim dacă afirmăm că autorul a simțit nevoia unor clarificări și accentuări în privința educației identității naționale, „individul, trebuie din acest punct de vedere, considerat ca făcând parte dintr-o națiune determinată, dintr-un tot cu care și el se confundă”³³. Cordonul ombilical ce leagă individul de națiunea-mamă este *amorul de Patria*. Acesta este „încalinarea noastră naturală către *popolul* la care aparținem, și allu căruia membru avem onoarea a fi; către *țara* unde acestu popolu și are șederea, și unde prin legile și instituțiunile sale și-a datu uă formă esterioră caracteristică, către *țeră*, care este locul naserii noastre și prin urmare Patria noastră naturală și teatrulu existenței noastre”³⁴. Sentimentul de atașament față de patrie este considerat un dat înăscut. „Amorul de Patrie este intermediarul între amorul pentru pământul natalu, și amorul pentru umanitate. Acella se desvoltă prin instinct, pe când acesta din urmă este fructulu unei bune educațiuni... Ni se va zice poate, că dacă acestu sentiment este înăscut omului, la ce mai este necesitate a alerga la educațiune spre a-l desvolta? Noi vom răspunde, că intervenirea educațiunei este necesară spre a preveni această idee greșită, care adesea conduce la o naționalitate exclusivă, și care din nenorocire se manifestă foarte des printr-o ură nerațională în contra totulu ce nu este din aceeași țară. Datoria educațiunei este dară a priveghia ca acestu sentimentu patrioticu să nu degenereze în *ură* și *netoleranță* în facia altor populi sau altor țări; totdeauna însă, fiindcă ori și unde se găsec oameni egoști, prin urmare indiferinți către interesul publicul și apatici către binele generalu allu Patriei, mai are scopu a descepta, a desvolta și a fortifica și în acești *amorulu de Patriă*.”³⁵ Bazându-se pe Montesquieu și Cormenin, autorul nostru propune

31. Marin Alexandrescu, *op. cit.*, p. 21.

32. I.P. Eliade, *op. cit.*, 1869, p. 79. Determinantul *creștin* dispare din ediția 1874.

33. *Ibidem*, 1874, p. 74.

34. *Ibidem*, 1869, p. 80.

35. *Ibidem*. În ediția din anul 1874 pasajul a suferit mici modificări. După ce a introdus un lung, poetic și emoționant pasaj din Cormenin despre datoriile cetățeanului față de patrie, reia textul din ediția 1869: „Ni se va zice însă, că dacă sentimentu naționalității este înăscut omului, nu mai avem trebuință a alerga la educațiune spre a-l desvolta. Noi vom răspunde, că intervenirea educațiunii este necesară spre a preveni desvoltarea acelei idei greșite, meschine și egoiste, a unei naționalități exclusive, care din nenorocire se manifestă foarte des printr-o ură nerațională în contra totulu ce nu este din aceeași țară și de aceeași naționalitate. Datoria educațiunei este dară a priveghia ca acestu sentiment de patriotism să nu degenereze în *ură* și *netoleranță* în fața altor popoare sau altor țări; căci aceasta ar fi un patriotism despotice și invidios; aceasta

ca prin instrucție și educație să se modeleze cetățeni animați de un patriotism ardent, „devotați cu totul Patriei lor, care, atât în fericire cât și în nenorocire, vor fi sprijinul ei cel mai puternic, cari vor suporta cu curaj toată sacrificiile pentru *gloria Patriei*, și în a căror animă vor fi scrise cu litere neșterse, aceste cuvinte *Unirea face țaria*”³⁶.

Într-o notă asemănătoare, dar impregnată de militantism și patos național, este și *Pedagogia* lui Simion Bărnuțiu³⁷. Deși prelucrează după pedagogul german A.H. Niemayer³⁸, Bărnuțiu își rezervă privilegiul de a-și expune propriile concepții și teorii cu privire la educație. Capitolul al VII-lea dedicat formării caracterului moral, „virtuților și scăderilor particulare” și mai ales subcapitolul *Amoarea către patria* (pp. 175-183), sunt elocvente pentru modul în care Bărnuțiu adaptează ideile pedagogice și propune un model concret de educație a identității românești. Adept al căii de dezvoltare bazată pe specificul național, el cere educatorilor să formeze la tineri un sentiment de patriotism care să „nu consiste întru a apăra și a menține abuzurile, prejudeciile și scăderile strămosiesci, și ale gubernialeor naționali, ci consiste în respectarea și conservarea precum și în cultivarea libertății, a limbei, a pamentului, a drepturilor, instituțiilor, și datinelor *fundamentali* strămosiesci: întru aceste se va arăta *spiritulu naționalu* celu adevăratu...”³⁹. Publicul său, auditor – la cursuri – sau lector al lucrării sale era avertizat într-un ton imperativ despre „necesitatea restituirii în întregulu a principialeoru naționali decâtu chiaru acumu, cându naționalitatea loru e amenințată mai alesu dein trei părți: 1) de către *străinii dein mijloculu loru*, carii le au apucatu industria, comerțulu, și toate sorgentile de venituri...; 2) de către civilitatea europeană cea egoistică, despotică și materialistă, carea voiesce a le impune sub nume de *civilisatiune* despotismulu, lupsulu, deficitulu, materialismulu și sistema de corupțiune europeană... 3) de către *Români*, carii se crescū în institute guvernate de străini și în țiere străine, unde ne avendu cine să le inspire principia naționali, și se-i întărească în dânselu, se făcu indiferenți cătră drepturile și instituțiunile națiunii loru în civilizațiunea cea falsă a Europei”⁴⁰. Dincolo de toposurile discursului său caracteristic pentru epoca de tranziție pe care o trăia societatea românească încă în căutarea celor mai eficiente căi de evoluție pentru surmontarea decalajelor considerabile ce o separau de spațiul occidental al Europei, problema pe care Bărnuțiu o ridică este aceea a identificării naționale. Cum să te identifice și să te individualizezi ca națiune față de o civilizație tentantă prin răspunsurile pe care ea deja le oferă organizării unei societăți? Interesul nostru nu este atât analiza mecanismelor ce-l determină pe profesorul de la Iași să gândească într-un mod sau altul, să critice slavomania, grecomania, unguromania, galomania sau germanomania⁴¹ – controversate

---

n-ar mai fi o virtute, ci un viciu. Afară de aceasta, cine s-ar putea îndoi de eficacitatea educațiunii pentru desvoltarea și întărirea amorului de patriă, când vede pe toată ziua oameni indiferenți pentru interesul public și apatici pentru binele general al Patriei?” (*Ibidem*, 1874, pp. 75-76). Observăm interesul tot mai mare pentru folosirea termenului de *naționalitate*.

36. *Ibidem*, 1874, pp. 78-79.

37. Simion Bărnuțiu, *Pedagogia*, Iași, 1870.

38. A se vedea Mioara Cimpoieș, *Simion Bărnuțiu*, în *Din istoria pedagogiei românești*, vol. III, București, 1967, pp. 130-161.

39. S. Bărnuțiu, *op. cit.*, p. 179.

40. *Ibidem*, p. 178.

41. *Ibidem*, p. 181.

vechi în cultura română, ce par a nu-și pierde actualitatea –, ci ne interesează modul în care el își expune părerile. El realizează un act de comunicare, cu scopul de a determina o acțiune precisă. Bărnuțiu oferă un model concret de identitate națională românească, cu intenția de a sensibiliza educatorii pentru modelarea prin școală a acestui tip național. În privința educației naționale, scopul profesorilor trebuie să fie acela de a deștepta și întări spiritul național, „spiritul cel eroic al strămoșilor, carii’și-au așezat țara, limba și libertatea mai mult decât viața și muriau bucuroși pentru dânsele”⁴², și să crească în fiecare elev un apărător al patriei⁴³. Nici educația fetelor nu este uitată. Femeia trebuie să fie capabilă să aleagă binele patriei chiar înaintea solidarităților de familie, așa cum au făcut Veturia și Volumnia, mama și soția lui Coriolan sau mama lui Ștefan cel Mare. „Și apoi de acum înainte se nu mai fie între strănepoatele acestora asemeni *spirite eroice*, cari se se opună fiiloru și bărbaiilor lor cu asemenea *eroismu*, cându între aceștia s-ar afla nesce Coriolani proditori cari s-aru mânja pre tiera, și aru voi se o vëndă la vreun străinu?”⁴⁴

Remarcăm schimbarea de tonalitate; față de calmul oarecum echidistant al metodicilor anterioare, Bărnuțiu aduce un militantism penetrant. Pentru el, problema raportului pe care individul trebuie să-l aibă cu restul umanității, dintr-o perspectivă creștină, este simplu de rezolvat. „Dacă omul are datoria de a considera pre toți omenii ca membrii ai unei cetăți sau comunități, a-i ama cu amore practică și a le promova perfecțiunea și fericitatea pre câtu poate; cu atâta mai vertosu are datoria de a-și ama națiunea și patria, care l-a născutu, care i-a datu tote bunățile de cari se bucura în viață, și care le apăra pre aceste și libertatea lui, foră de care vieția și tote bunățile pământesci aru fi nisce lucruri foră valoare”⁴⁵.

Direcția începe să fie trasată. Mesajul transmis cadrelor didactice este tot mai clar. Școala și profesorul trebuie să contribuie la luminarea indivizilor, pentru că „numai prin luminarea gloatelor poporului, putem ajunge la unu viitor fericit, adică la realizarea aspirațiunilor ce formează misiunea noastră națională... Apoi, pentru Români, instrucțiunea este chiar singura condițiune de existență națională, căci în situațiunea noastră de popor mic la număr și înconjurat din toate părțile de ginte mult mai tari prin numărul lor, nu prin arme sau putere fizică, putem spera a ne menține în mijlocul lor, ce numai prin covârșire morale și intelectuale, singure care pot face pe om se poată impune mai mult”⁴⁶. Directorul școlii normale cere în mod expres elevilor să nu se rezume numai la prevederile programelor școlare, care sunt „doar un minimum de lucrare cerută de Stat”⁴⁷, ci să le completeze permanent, mai ales în privința științelor morale (autorul face referire la studiul religiei și istoriei), limbii române și cunoștințelor privind profesiunea, în special agricultura. Toate acestea cu scopul declarat de a învăța pe satean, „la toate ocașiunile, cum să scie a-și păstra pământul și cu legea ca cetățian, și cu arma ca Român, și cu munca ca om liber și independent... Țara numai cu sapa și arma se ține, iar nu cu vorbe și cu terfeloage”⁴⁸. Melidon vine cu o propunere de abordare a educației la nivel

42. *Ibidem*, p. 183.

43. *Ibidem*, p. 182.

44. *Ibidem*, p. 182.

45. *Ibidem*, p. 175.

46. George Radu Melidon, *Manualul...*, pp. 3-4.

47. *Ibidem*, p. 118.

48. *Ibidem*, pp. 130-131.

primar, deoarece este nemulțumit de nivelul conștiinței identității românești la nivelul lumii rurale. „Nenorocirile de tot felul prin care această țară au petrecut în curs de 18 secol, au făcut pe majoritatea românilor să-și piardă mai cu totul șirul existenței sale în aceste locuri, și astfel țăranul nostru nu mai are decât o slabă aducere aminte despre Traian, fără să-și documenteze altfel origina, nici să-și înțeleagă mai în de ajuns dreptul de posesiune a pământului natal, față cu insinuările, arbitralitatea și preponderența străinilor de care se află înconjurat.”⁴⁹

În privința căilor și mijloacelor pe care cadrele didactice trebuie să le folosească pentru atingerea scopurilor legate de educația identității românești, autorii de metodici au fost în general unanimi. Sunt recomandate a fi folosite orele de religie, lectură, istorie și geografie. Vom încerca să surprindem care sunt cerințele pe care metodicile școlare le prevăd pentru predarea acestor materii. Pentru ca apoi să ne focalizăm analiza asupra manualelor școlare. Încercăm astfel să obținem o imagine cât mai clară despre conturul identității naționale românești oferit de școala primară. Manualul are o scriitură specifică, o concepție, iar didactica obiectului respectiv vine să includă materia într-un ansamblu educațional complex și să-i indice profesorului instrucțiunile de folosire a cărții școlare.

Nu trebuie pierdut nici o clipă din vedere faptul că educația este un fenomen complex, îmbinând-o pe cea religioasă cu cea morală și civică, cu cea fizică și intelectuală și nu în cele din urmă cu cea pe care o putem denumi patriotică. Ele se pot combina într-un tot care, prin anumite trăsături specifice, să capete denumirea de educație națională. În acest angrenaj, fiecare componentă capătă o coloratură specifică. În funcție de modelul educativ propus, poate la un moment dat să prevaleze unul sau altul dintre tipurile de educație, integrându-le pe celelalte scopului general propus.

Încercăm să urmărim în continuare ce prevăd metodicile școlare pentru predarea : religiei, limbii române, istoriei și geografiei, obiecte de învățământ predispușe să contribuie la formarea unui model educativ.

I.4.2. Religie

Instrucțiunile relative la predarea diferitelor materii după programa școlilor primare și sătesci, date în 1859/1860 exprimă în mod explicit ideea că „instrucțiunea morală e strânsu legată de instrucțiunea religioasă. Dacă cea dintâiu formează pe om ; cea de a doua formează pre creștinu, și de la înființarea creștinismului pe lume, nescine nu este omu în toată puterea cuvântului decât cu condițiunea de a fi creștin”⁵⁰. În același registru al preeminenței educației religioase și morale se înscria și Anton Velini când, în anul 1860, declara învățătorilor faptul că „studiul religiunii este cel dintâiu și cel mai importantu dintre toate câte se predau în școlile elementare și primare ; căci dacă scopul învățătorei este cultivarea înțelegerii și îmbunătățirea inimei copiilor, pentru a se face folositori loru-și și societății. Apoi asemenea scopu nu se poate ajunge decât prin o nimerită învățare a religiunii, de aceea și ține ea locul întâiu între obiectele de învățătură primaria, ca una ce zidește virtutea și moralitatea cari sunt cele întâie în toate relațiunile vieții, mai cu seamă pentru popor și copii...”⁵¹. Ion P. Elăde acordă cunoștințelor

49. *Ibidem*, p. 121.

50. V.A. Urechia, *Opere complete. Didactica*, vol.I, 1858-1867, seria D, București, 1883, p. 3.

51. Anton Velini, *op. cit.*, p. 170.

religioase și alte valențe dincolo de educarea unor virtuți uman-morale universale, necesare conviețuirii și general-valabile în orice grup social. Prezentând mijloacele prin care se poate dezvolta iubirea de patrie și spiritul civic, afirmă că „*religiunea* merită a ocupa primul loc, de și în aparență n-are nimic comun cu patria terestră. Însă nu ne ordonă însuși *Cristu* de a iubi pe aproapele nostru ca însuși pe noi, de a ne sacrifica chiaru viața pentru frații noștri? Nu ne-a arătat ellu într-un chip admirabilu, că fiecare omu este dator a-și ama țara sa? Nu s-a sacrificat *ellu* pentru poporul seu, pentru frații săi; n-a suferit, n-a vărsatu lacrimi pentru nenorocirile care-i amenința venitoriu? Pe de altă parte nu s-a ridicatu ellu peste sentimentu naționalu, așa de exclusivu la naționalitățile antice, chiamandu la sine, la anima sa plină de amoare, toată lumea, lumea întreagă, și arătându astfel care trebuie să fie legătura între elementul național și acella allu umanității, între amorulu pentru patria și acella pentru lumea întreagă? pe lângă aceasta religiunea noastră nu abundă ea și de alte principii cu totul speciale, asupra acetei materii, vechiulu testamentu, de la *Moise* până la *Macabei*, și de la acestia până la *Ioan*, fiiulu lui *Zacharia*, nu este plinu de essemplele cele mai frapante de patriotism și spiritu naționalu? Să profite dară învățătorii de dânsese, spre a descepta și desvolta, în anima junimei, acea înclinare inviolabilă către țara sa și către instituțiunile ei, care nu este altu decâtu *amorulu către patriă*”⁵². Remarcăm permanenta încercare de împăcare a valorilor creștine raportate la iubirea generică pentru om, cu formarea și justificarea mai ales a unor atașamente precis direcționate, specific naționale. Doi ani mai târziu, Marin Alexandrescu punctează ideea că dincolo de educarea unor valori moral-religioase – caritate, milă, onoare –, studiul religiei în școala primară este destinat educării civice și patriotice. Elevii învață ce datorii au către țara în care s-au născut și trăiesc, față de „stăpânire care ne înlesnesce scole, conservă bisericile țării date de strămoși, ne păzește de nedreptățiri, ne apără de rele și a nu veni în țera noastră neamuri streine”⁵³. Dacă școala regulamentară și post-regulamentară, și chiar în primii ani după Unirea Principatelor se menține în aria unei educații preponderent moral-religioase, căreia i se subsumează o componentă patriotic-națională, remarcăm în deceniul 7 o translare spre accentuarea componentei identitar naționale a școlii prin subsumarea tuturor celorlalte tipuri de educație. Dincolo de componenta națională pe care școala începe să o accentueze tot mai intens, activitatea școlară era în continuare încadrată într-un univers religios extrem de viu. „În tot casul lecțiunile se vor începe și încheie totdeauna prin o rugăciune, adecă prin invocarea (chemarea) adevărulu suprem de la creatorul a toate Dumnezeu, pentru care finit școala va poseda totdeauna o icoană sfințită, asiezată la locul celu mai de onoare, așa quat elevii să se deprindă a crede în toate zilele, că omul nu se poate ridica niciodată din o stare mai de jos, fără a-și înălța mai întâi sufletul către cel de mai presus de toate. *Nimic fără Dumnezeu!*”⁵⁴

Exemplul lui George Melidon este elocvent pentru modul în care se începe angrenarea Bisericii și a educației religioase la cristalizarea conștiinței identității românești la nivel larg. Sfaturile sale metodice cu privire la „facerea învățământulu în școalele noastre rurale” exprimă clar punctul său de vedere. Îndrumările sale se adresau direct viitorilor învățători, iar autoritatea cu care erau înveșmântate le conferă o importanță și mai mare,

52. I.P. Eliade, *op. cit.*, 1869, p. 81.

53. Marin Alexandrescu, *op. cit.*, p. 39.

54. G.R. Melidon, *Manualul...*, p. 110.

ele venind tocmai de la directorul școlii normale. „În privința *sciinților morale*, trebuie să vă îngrijiți a întări precât mai mult, *crescivismul și românismul strămoșesc*, simbolisate în Vulturul Român cu crucea în gură, care formează marca (semnul) țării noastre. Românesc și care mai mult de cât toate, au scăpat Românismul de cotropire cu alte ginte... Pentru tot Românul, a fi român este a fi creștin, și a fi creștin este a fi creștin de ritul bisericii resăritului. De altfel, țăranul nostru, Domnilor, este naturalmente foarte onest și foarte modest. El posedă mai mult decât oricare alte ginte, iubirea de aproapele care este partea cea mai principală din moralitate. Nu este dar trebuință a se face sătenilor, nici teologie, nici filosofie. Va fi destul să întăriți în ei respectul bisericii și frecventarea ei, cu posturile și pomenirile strămoșești, împuținând numai acele serbări de tot felul în dauna muncii, care singură procură pâinea cea de toate zilele, și cu profitul crasmelor care absorb sudoarea săptămânii.”⁵⁵ Pentru a preîntâmpina derapajele misionare, autorul are însă grijă să adauge: „Pe terenul religios, să consultați oamenii bisericii și să vă mențineți în înțelegere cu ei, dar să nu lăsați, în nici un cas, ca creșcivismul românesc să-și piarză acel spirit de toleranție (îngăduire) religioasă, care l-au distins totdeauna, în modul cel mai onorabil, între toate bisericile creștine. Astfel, să nu cădeți niciodată în greșala de a face din școală un loc de exclusivism (neîngăduire) sau de proselitism (schimbare de lege). Urmează dar că nu trebuie să respingeți de la școală pe nici un elev, care ar fi de altă religie, nici să impuneți în școală datorii sau deprinderi contrarii religiei profesate de părinții săi”⁵⁶. Deși pare a fi vorba numai de o toleranță extrem de modernă, lucrurile sunt mult mai complexe decât par la prima vedere. Din fericire, Melidon are meritul extraordinar de a nu se ascunde după cuvinte. Datorită publicului căruia i se adresa, viitorii învățători, el dorea să fie cât mai bine înțeles și mai ales aplicat în activitatea zilnică, de aceea ce are de spus spune fără fandoseli semiotice. Dacă în perioada primei jumătăți a secolului al XIX-lea școala se ocupa cu precădere de educația creștină, apartenența la comunitatea ortodoxă fiind o marcă a identității individului, pentru Melidon, religia singură nu mai este esențială pentru identificarea națională. Pentru el, păstrătoarea naționalității nu mai este religia care reprezintă doar o „chestiune de conștiință numai între om cu sine însuși, și dar trebuie a se lăsa omului plină libertate de a crede pentru sine cum voesce. Cetățenia însă este o legătură între om cu pământul și societatea în care viețuiește și astfel orice om, care face parte dintr-o societate, trebuie numaidecât să ia parte la toate destinele ei, adică la istoria ei. Dacă dar nu trebuie să obligăm pe nimeni să se facă din catolic ortodox, sau din mosaic (ovreiu) creștin, avem însă dreptul și datoria de a obliga și a îngriji ca să înveția limba și istoria noastră toți străinii conlocuitori în această țară, căci nu vom putea conviețui, întru cât ei nu se vor romanisa împreună cu noi, și mijlocul cel mai lesnicios pentru aceasta, va fi totdeauna numai instrucțiunea și educațiunea”⁵⁷. Societatea românească începe să perceapă faptul că identitatea românească nu mai poate fi legată numai de ortodoxie. Vom aminti, cu titlu de exemplu, ales pentru plasticitatea discuției, ședința Consiliului General al Instrucțiunii Publice din 22 septembrie 1865, care își propunea printre altele să rezolve problema studiului limbii române în școlile particulare. La un moment dat, o față bisericească, episcopul Ghenadie, se manifestă cu oarecare vehemență

55. *Ibidem*, p. 119.

56. *Ibidem*.

57. *Ibidem*, p. 120.

afirmând „niciodată, D-loru, nu potu înțelege – și nici nu voi fi de opiniunea acelor care zic : *români israeliți* ; asemenea români nu există, D-loru ; israeliți din Țara Românească, da ; dară *români israeliți* nu vor exista niciodată în Țara Românească ; sfidezu pe oricine să-mi arate că la noi există *asemenea* români, sau români *catholici, lutherani*, etc... Cându e vorba, D-loru, de religiuine și naționalitate, nu trebuie ecivocitate ; și este foarte tristu cându vedemu jurnale de ale noastre confundându vorba de românu și naționalitate, cu *israeliții*, cu armenii etc. ; credu că jurnaliștii aceia sunt nisce oameni cumpărați, sau că nu sunt români...”⁵⁸. Îl înțelegem acum mult mai bine pe Melidon. Procesul de introducere a individului în matricea identitară vizată de societate la un anumit moment dat începe să fie perceput ca legat înainte de toate de educație. Apare clar ideea că în primul rând școala este cea care poate modela convingeri și atitudini naționale, religia trebuind a fi transformată într-un punct de sprijin. Asupra problemei „celuilalt” ca alteritate internă sau externă vom mai reveni în decursul analizei mai în amănunt și atunci ne vom opri și asupra măsurilor pe care profesorul crescător de cadre didactice G.R. Melidon le preconiza în spinoasa problemă a situației politice și civile a evreilor din statul român.

Se observă tendința ce se va accentua mai ales la sfârșitul secolului al XIX-lea ca prioritatea educațională a școlii să fie formarea identității naționale românești, educația creștin-ortodoxă devinind o componentă esențială a celei dintâi⁵⁹. Înțenția este vădită la George Radu Melidon, în momentul în care încearcă să susțină ideea școlilor instituțional separate de Biserică, cu personal propriu prin renunțarea, pe cât posibil, la folosirea preoților ca învățători. „...Pe zi ce merge, popa nu mai poate fi dascăl, pentru același cuvânt care face că în biserică nu se pot ține lecțiuni de matematici, căci însuși Christ au alungat din biserică cu biciul pe fariseii calculatori. Apoi, dacă nici până acum, Românii nu au împins niciodată sentimentul lor religios până la a se apăra, în nevoile și luptele lor, numai cu icoanele ca Bisantinii, apoi în viitor cu atât mai mult vor înțelege, că precum nu pot trăi fără biserică, tot astfel, nu pot trăi fără școală, pentru cuvântul că omul având corp și suflet, adecă două naturi, are nevoie de două direcțiuni.”⁶⁰

I.4.3. Lectura și studiul limbii române

Studiul limbii naționale și legat de aceasta lecturile pot fi un factor extrem de important în educarea la nivelul elevului a unei conștiințe despre sine ca individ component al unei societăți și despre comunitatea națională din care face parte, comunitatea vorbitorilor aceleiași limbi.

„Cursul învățurilor se va urma în limba Rumânească nu numai pentru înlesnirea școlarilor și desăvârșirea limbii țării, ci încă și pentru că toate trebile publice trebuie a să trata într-această limbă, care este cea ce să întrebuițează și întru toate slujbele sfintei

†

58. *Buletinul Instrucțiunii Publice*, 1866, februarie, p. 327.

59. A se vedea Mirela-Luminița Murgescu, *Between „the Good Christian” and „the Brave Romanian”. Educational Goals and Priorities in the Romanian School during the XIXth Century*, în Maria Crăciun, Ovidiu Ghitta (eds.), *Ethnicity and Religion in Central and Eastern Europe*, Cluj, 1995, pp. 284-291.

60. George Radu Melidon, *Manualul...*, p. 12.

credițe”⁶¹ statuează articolul 367 al Regulamentului Organic din Principatul Țării Românești. Remarcăm caracterul practic utilitar acordat studiului în limba română, fenomen asemănător și pentru Moldova. Dacă studiul gramaticii își găsește destul de repede locul în programele școlare, în privința rolului limbii române în educarea unui model identitar metodicele încep să se pronunțe abia prin deceniul 7-8 al secolului al XIX-lea. În general ele cuprind îndrumări tehnice referitoare la metodele cele mai eficiente pentru însușirea citirii și scrierii, fără comentarii privind importanța studiului limbii naționale sau autorii ce ar trebui utilizați în școală.

O pledoarie extrem de vie oferă Simion Bărnuțiu. El susține că studiul limbii române în școală trebuie fundamentat pe câteva principii considerate „obligațiuni naționale specialmente pentru *invetiatorii scoleloru poporaria*”, și chiar pentru toți Români. Aceste principii ar fi „principiul romanității, al poporariității și al progresului”⁶². Accentul cade pe păstrarea caracterului latin al limbii române, romanitate care „unesce pre toți Români cei adeverați..., ne unesce cu trecutul, cu stremoșii noștri, ne unesce cu contemporanii, și cu cei venitori, ne unesce cu frații noștri din Dacia câtu și cu ceilalați din Italia, și din celelalte părți ale mundului Romanu”⁶³.

Pentru George Radu Melidon, lucrurile sunt mai clare. „Limba națională, pe lângă îngrijirea ce trebuie să atragă din partea voastră ca singurul instrument de cultură prin instrucțiune, aveți datoria a o îngriji și din punctul de vedere că ea formează și legătura cea mai puternică a naționalității unui popor. Numai oamenii, carii se înțeleg prin vorbire încă din fașia, pot forma o asociațiune universale, căci numai auestia se pot înțielege mai cu lesnire la toate ocupațiunile lor. Limba naționale trebuie dar a fi privită de toți români și în toate ocasiunile ca paladiumul sau cetatea cea mai tare a Românis-mului și astfel a i se păstra quât mai intacte originalitatea și caracterele distinctive.”⁶⁴ În această situație, Melidon consideră că este absolut necesar să se folosească numai scrierea cu litere latine „cari sunt singurele proprii limbei românești fără care ea poate pierde originalitatea de care are trebuință spre a lupta în contra contopirei, la care națiunea Română se poate găsi expusă, din partea orientalismului cu care are afinitate de religiune, precum și în contra occidentalismului, cu care are afinități de limbă...”⁶⁵.

Lectura trebuia să se realizeze cu voce tare, elevii citind pe rând textele, învățătorul având în permanență grijă ca tinerii să se deprindă „să cugete citindu și să citească cugetându...”⁶⁶.

I.4.4. Istorie

Odiseea istoriei ca materie de învățământ pare a fi mai sinuoasă în această perioadă decât însuși drumul lui Ulise. Analizând situația învățământului istoriei în școala franceză, Pierre Giolitto afirmă cu mult har că „indiferent de regimul politic existent, istoria

61. *Regulamentul Organic întrupat cu legiurile din anii 1831, 1832 și 1833 și adăugat la sfârșit cu legiurile de la anul 1834 până acum*, București, 1847, p. 337.

62. Simion Bărnuțiu, *op. cit.*, pp. 219-221.

63. *Ibidem*, p. 220.

64. G.R. Melidon, *Manualul...*, pp. 123-124.

65. *Ibidem*, p. 124.

66. I.P. Eliade. *op. cit.*, 1869, p. 246.

predată în școala primară a secolului al XIX-lea nu a fost niciodată inocentă. Rari au fost pedagogii care au conceput acest învățământ numai cu un scop educativ și cultural. Cei mai mulți dintre ei îi conferă o finalitate utilitară, vizând impregnarea respectului față de ordinea stabilită și față de valorile morale care o susțineau – fie că această ordine a fost monarhică, imperială sau republicană –, la fel ca și dragostea față de patrie⁶⁷. Lipsind o perioadă din programele școlare, introdusă și apoi scoasă, în aceste condiții ea se strecura în spațiul rezervat altor obiecte de studiu (citire, geografie). Dar se putea întâmpla ca o bună parte din învățători să depășească programele școlare și să se ocupe și de pregătirea elevilor în domeniul istoriei patriei⁶⁸. Metodicele școlare din prima jumătate a secolului al XIX-lea și până spre anul 1865 sunt mai sumare în indicații referitoare la predarea istoriei patriei în școala primară, ocupându-se mai mult de rolul istoriei sfinte în educație. Să nu uităm că doamna Campan, ale cărei sfaturi referitoare la acest subiect le preia aproape integral Dimitrie Pop, susținea că „istoria sfântă trebuie să fie cea dintâi învățătură pentru copii; această învățătură întipărește pentru totdeauna în mintea lor epocele și erele; întoarce la origina sa firul cronologiei și printr-aceasta pregătește înțelegerea pentru istoria generală. Pentru ce să se facă a se începe lumea de la Romulu sau de la Faramond? Trebuie să începi de la Dumnezeu care a zidit lumea”⁶⁹. Dimitrie Pop adaugă apoi „prin acest chip /folosirea hărților în predarea istoriei sfinte/ se tipăresc în memoria copiilor faptele minunate acelor timpuri a lumii și idei solide despre puterea D-zeiască..., formele credinței vor prinde rădăcină în inima și mintea copiilor”⁷⁰. În schimb, peste câțiva ani, pentru I.P. Eliade locul istoriei sfinte este la didactica religiei, el considerând că aceasta „este în clasele inferioare baza studiului religiunii. De aici răsare doctrina credinței și moralei”⁷¹.

Este de reținut faptul că atât Anton Velini, cât și Marin Alexandrescu sau Andrei Pretorian nu acordă în lucrările lor un spațiu propriu didacticii istoriei.

67. Pierre Giolitto, *Histoire de l'enseignement primaire au XIX siècle*, vol. II, *Les méthodes d'enseignement*, 1984, p. 140. Analizând locul istoriei în învățământul din Franța, același autor ajunge la concluzia că „paradoxal, «secolul istoriei» a redus mult timp la un spațiu minim învățământul istoriei în școala primară... Restaurația l-a ignorat. Mai liberală, Monarhia din Iulie i-a amenajat un loc, dar numai în școlile primare superioare. Legea din 1850 înseamnă un pas înapoi în învățământul istoriei. Școlile primare superioare sunt suprimate și istoria este coborâtă în rândul materiilor facultative din învățământul primar. A trebuit să vină legea din 1867 pentru ca ministrul și istoricul Victor Duruy să readucă istoria în rândul materiilor obligatorii din învățământul primar și... în 1868 această disciplină să fie dotată cu programe de învățământ”. Cauzele țin pe de o parte de opinia răspândită în Franța începutului de secol a inutilității practice a cunoștințelor de istorie pentru elevii școlilor primare, iar de altă parte exista o anumită suspiciune a „autorităților politice și pedagogice față de o disciplină apreciată ca periculoasă... susceptibilă să suscite elevilor... idei ce ar fi putut tulbura ordinea socială”, cum se afirma explicit în epocă (*Ibidem*, p. 139).

68. În anul 1846, cu ocazia examenului de la școala din Cerneți, elevii au răspuns și la întrebări referitoare la istoria patriei (a se vedea M. Pîrvulescu, *Date noi cu privire la evoluția învățământului istoric în județul Mehedinți în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și prima parte a secolului XX*, „Drobeta”, 1980, IV, p. 194).

69. Doamna Campan, *op. cit.*, p. 73.

70. Dimitrie Pop, *op. cit.*, pp. 111, 115.

71. I.P. Eliade, *op. cit.*, p. 254.

Analizând rolul predării istoriei pentru educația copiilor din Franța secolului al XIX-lea, Pierre Giolitto consideră că obiectivele urmărite erau :

- asigurarea ordinii sociale existente ;
- educarea unei morale practice ;
- dezvoltarea sentimentului patriotic ;
- demonstrarea rolului providenței divine la dezvoltarea umanității ;
- istoria ca preambul al instrucției civice.

Urmărind obiectivele propuse de metodicile oamenilor de școală români, remarcăm că ele sunt uimitor de asemănătoare. Le vom prezenta în forma exprimată de I.P. Eliade : „...scopul către care aspirăm și pe care ne silim a-l resuma în următoarele cuvinte :

- a recunoaște dispozițiunile Providenții în destinurile popoarelor și ale individelor ;
- a escita sentimentul religios și morale ale elevilor profitându de toate ocaziile spre a face să se nască în inimile loru respectu, amoarea, recunoscința și confiența ce suntu datori înaltei *Provedințe* ;
- a arma pre copii în contra deprinderii de a judeca cu pre multă ușurință și severitate lumea și oamenii ;
- a întreține cu îngrijire în animile eleviloru respectulu cellu mai profundu pentru părinții loru, amoarea cea mai fragedă pentru familia loru, a-i învăța totu într-unu timpu a ama cu devotamentu Patria, această mare familiă în care se confundă toate familiile particulare și a nu separa niciodată augustulu nume allu *Domnului* de imaginea sacră a *Patriei*”⁷².

În ceea ce privește ceea ce Giolitto denumește „menținerea ordinii sociale existente”, ea apare la I.P. Eliade într-un lung citat valorizând educarea sentimentelor de atașament față de instituțiile statului. „*Domnulu* este reprezentantele *Patriei*, sau mai bine zis, Patria personificată. Deprindeți dară pe copii a se ruga lui *Dumnezeu*, pentru dânsulu, nu din buze, ci din animă, și a onora familia sa domnească, ministrii sei și autoritățile supreme ale țării. Și legile suntu identice cu Patria ; căci ele suntu făcute de țară prin intermediul acelora care o represintă. Respectulu dară pentru legi și magistrați trebuie să se planteze așa de adâncu și de timpuriu în anima junimei, încâtu aceasta să devină pentru dânșii o a doua natură.”⁷³

Dacă religia este absolut necesară pentru formarea omului *creștin*, istoria împreună cu geografia „făcând cunoscute legăturile și foloasele care țin pe oameni uniți în societate, este neapărată pentru formarea omului *social, patriot și cetățean*. Așa prin istorie se arată, în mod oare cum pipăit și ca întru o oglindă, pe de o parte vătămrile suferite de individe și de neamuri întregi, numai din cauza greșelilor comise împotriva moralității, adecă în contra adevărului și a dreptăței, precum și ocară alipită în seculi de numele tuturor celor răi, iar pe de altă parte stima ce înfăvărășesc până și după moarte pe toți oamenii de bine. Apoi studiul acesta desceptă pe om și la datoriile ce are către pământul în care s-au născut, și în care reposează oasele moșilor, stremoșilor sei, precum și către semenii săi frați de limbă cu concursul căroră poate mosceni, în mai bună înțelegere,

72. *Ibidem*, p. 352.

73. *Ibidem*.

pământul pe care se hrănesce el însuși cu familia sa, și pe care prin urmare este dator a-l spori și a-l înflori prin munca sa și a-l apăra cu sacrificiul vieții sale”⁷⁴. Dincolo de dezvoltarea capacităților intelectuale ale copilului⁷⁵, în concepția profesorului I.P. Eliade, istoria devine unul dintre elementele esențiale în educarea sentimentului național alături de geografia patriei. Dacă în 1869 găsea cu cădere să afirme că după religie, „al doilea mediu de a ajunge la scopu /educarea iubirii de patrie/ este învățătura *geografiei naționale și istoria Patriei*”⁷⁶, în ediția din anul 1874 el schimbă accentele: „alt mijloc și mai eficace de a ajunge la scopul nostru este învățătura *geografiei naționale și istoria Patriei*”⁷⁷. Este ușor de remarcat diferența de nuanță dintre *al doilea mediu* și *alt mijloc și mai eficace*. Melidon îl secondează, folosind aceeași melodie. „Să faceți dar, din studiul istoriei naționale, partea cea mai principală a misiunii voastre și să vă siliți a comunica sătenelor cât mai multe și mai temeinice cunoștinți, asupra nobilei origine românești, asupra luptelor și virtuților prin care strămoșii noștri s-au păstrat neîntrerupt în posesiunea pământului românesc, asupra drepturilor care decurg pentru noi din această posesiune și asupra datoriilor ce ne impun aceste drepturi și care constituie misiunea și viitorul nostru național în lume. Să vă gândiți totdeauna că, numai prin așa o lucrare din partea voastră, se poate redescoperi în masa poporului nostru sentimentul național și că fără aceasta, nu poate fi viitor pentru România, nici fericire pentru nici unul din fiii ei.”⁷⁸ El propune și o schemă pentru structurarea elementelor identitare pe care trebuie să le educe învățătorul prin intermediul istoriei și care se circumscriu, în primul rând, valorilor legate de :

- 1 – originea nobilă a poporului român.
- 2 – vitejia și eroismul românilor în tot cursul istoriei.
- 3 – atașament necondiționat pentru pământul natal, ducând până la sacrificiu pentru binele patriei.

„Astfel, numai când tot românul va ști să simță și să probeze prin trecutul său, că cu toată scăderea ce alții s-au încercat a da neamului său, nu este nici o altă rasă mai nobile de cât a lui, ca coborâtor din Romani, carii au domnit și au civilizat întreaga lume ; numai când tot românul va simți și va cunoaște bine cum stremoșii noștri, deși au avut de luptat cu nevoi mai mari decât noi, au preferit în tot timpul mai bine a muri sau a suferi, de cât a emigra (a se instraina) de pe pământul Românesc, dupre cum au făcut alte popoare cu mai puțină tărie de suflet, și astfel poporul Român, au știut a-și menține neprescriptibil (neatins) dreptul de stăpânire asupra Carpaților și a Dunărei de Jos ; numai atunci zic, națiunea română va cunoaște că nu are a se teme de nimic de aroganția și pretențiile streinilor și va fi gata a se sacrifica, pentru drepturile sale, cu acea energie

74. G.R. Melidon, *Manualul...*, p. 79.

75. „Această știință exercită o influență salutară asupra tuturor facultăților intelectuale ; ea face să se nască ideile, ea animează și formează spiritul și anima. Istoria deschide elevilor un deposit vast de fapte remarcabile, dezvoltă memoria lor ; ...studiul istoriei contribuie la formarea sentimentului estetic, elu provoacă și dirige gustul. Desfășurându un șiru de evenimente triste sau espunându faptele caracterelor celor nobile, istoria face să se nască sentimentul adevărului, alu dreptății și alu moralei, și exercită astfel o mare influență asupra copiiloru (I.P. Eliade, *op. cit.*, 1869, pp. 345-346).

76. *Ibidem*, p. 81.

77. *Ibidem*, 1874, p. 77.

78. G.R. Melidon, *Manualul...*, p. 121.

care poate face ca un singur om să lupte, cu o mie, ca la Racova și la Călugăreni. Cu un cuvânt, numai prin studiul istoriei naționale, se poate ajunge la reînvierea virtuților strămoșești, *Virtus romana rediviva...*⁷⁹ Ca elemente justificator-exemplificatoare, nu este greu de observat apelul la luptele de la Racova și Călugăreni, și deci implicit la Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul. Alegerea nu este lipsită de semnificații.

În concepția epocii, istoria era „cartea sfântă a unui popor, ea este proorocul care spune și strigă neîncetat : că fără frica de Dumnezeu și fără iubirea de patrie un popor nu poate trăi pe lume liber și nesubjugat. Istoria ne spune că poporul, când urmează legile lui Dumnezeu, când are bune purtări și nu-i stăpânit de patimi rele ajunge la un viitor fericit”⁸⁰. „Poporul înțelept și vrednic de a trăi pe lume, *aleargă* la ajutorul istoriei, precum individul la al doctorului, ca să se sfătuiască ce trebuie să facă, cum să se păzească spre a nu se îmbolnăvi, pentru că este știut : *Boala dacă se învechește, cu greu se lecuiește*. De aceea de la mic până la mare trebuie să știm istoria noastră națională.”⁸¹ „Este o sântă datorie – afirma un alt autor de cărți didactice – ca fiecare român să-și scie trecutul precum scie rugăciunea dimineții și serei.”⁸²

Ce metode sunt mai eficiente pentru atingerea acestui scop? Deoarece oamenii școlii erau conștienți de faptul că „a studia cineva cu succesu istoria, nu este de ajuns a cunoaște numai câteva fapte culese isolat pre acestu întinsu câmpu ; nici de a coordina între dânsese un numeru oarecare, spre a forma o nomenclatură după ordine de dată, aceasta n-au reclama decât o memorie, care aru cuprinde lesne... însă cea ce este mai importante, este de a provoca asupra acestoru fapte atențiunea și judecata elevilor”⁸³. Metoda preconizată de I.P. Eliade era așa-numita metodă pragmatică, caracterizată prin accentul pus, în predarea istoriei, pe analiza cauzelor și efectelor. De asemenea, el considera că istoria trebuie tratată progresiv, împărțind materia în trei cicluri : „primul cursu, sau cursu preparatoriu va cuprinde viețile oamenilor mari ai României ; allu doilea cursu, va cuprinde istoria Daciei antice și cucerirea ei de Romani până la Radu Negru ; al treilea cursu, în fine Istoria României de la Radu Negru până în zilele noastre”⁸⁴. De mare eficacitate în tratarea istoriei sau geografiei patriei era considerat a fi modul intuitiv. „...Să se conducă dar copilul prin vecinătatea locului său natal, să se familiarizeze cu instituțiile comunale și să se pună în stare a aprecia binefacerile ce decurg dintr-însele pentru fiecare membru al comunei, și datoriele ce sunt impuse prin ele fiecăruia, etc. Dacă apoi s-ar putea scoate copilul din acest cerc restrâns, spre a-l conduce într-un ținut mai mare, și a i se arăta un tot mai întins : Patria, el ar profita considerabil, căci printr-aceasta s-ar stinge într-însul tendința la egoism, izvorul principal al depravațiunii. Arătându-i pe lângă aceasta instituțiunile Patriei și raporturile dintre dânsese, utilitatea unei administrațiuni regulate a Statului și a Bisericii, drepturile de care se bucură cetățenii și datoriele ce fiecare are a îndeplini, spre a menține ordinea și prosperitatea generală, vom deștepta desigur sentimentele sale patriotice.”⁸⁵

79. *Ibidem*, pp. 121-122.

80. Grigorie Cristescu, *Manual de istoria Românilor*, curs ușor și metodic pentru școlile primare, Iași, 1877, p. 7.

81. *Ibidem*, p. 8.

82. N. Scurtescu, *Prescurtare din istoria Românilor pentru școala primară*, București, 1878, p. VI.

83. I.P. Eliade, *op. cit.*, 1869, p. 346.

84. *Ibidem*, p. 349.

Prioritatea nr. 1 în predarea-învățarea istoriei era considerată a fi studierea **biografiilor**. „Preparațiunea pentru studiul istoriei se face mai multu prin *biografiile oamenilor celor mai memorabili...*”, susține Simion Bărnuțiu⁸⁶. Oricum, atâta timp cât programa era extrem de succintă, iar profesorii aveau la îndemână mai multe manuale alternative de istorie, autorii metodicilor încearcă să explice care este calea cea mai eficientă pentru realizarea scopurilor educative ale învățământului de istorie. „Se va alege cu deosebire biografiile cari joacă unu rolu într-o epocă oarecare, astfel ca elle să devină unu centru în giurul căroră să se grupeze toate celelalte evenimente contemporane... Învățătorul uzând de un limbagiu apropiatu cu subiectulu, va nara întâiu el biografia... Învățătorul va face chestiuni bine alese spre a putea imprima în memoria copiiloru materia ce tractează. I va obliga apoi să repete și dâșii subiectulu, fără a le cere o narațiune literale. Dară fiindcă nu este vorba de o repetițiune machinale, învățătoriu va provoca pre copii să reflecteze și-i va sili prin diverse chestiuni a-și forma o opiniune asupra faptelor și persoanelor în chestiune.”⁸⁷ După ce elevul și-a însușit o serie de biografii – I.P. Eliade nu precizează care ar fi „oamenii mari ai României” –, urmărindu-se principiul unei stricte cronologii, se va trece la predarea unui curs de istorie complet. Dincolo de simpla prezentare a evenimentelor istorice, copiii urmau să studieze „moravurile, caracterele, virtuțile și viciurile Românilor precum și cauzele mării și căderii lor...”. Acest proiect se va realiza prin „narațiunea evenimentelor cătu se poate de clară, usându de forma *catehetică* întrebuițată cu deosebire și la propunerea *istoriei sante*”. Povestirea se îmbină cu întrebările „esaminatore și euristice”. Dar nu la voia întâmplării! Învățătorul, fără să consulte vreun text, trebuia să nareze lecția „conformându tonul vocii și espresiune fizionomieii sale cu importanța faptelor și cu nuanțele cu cari elle sunt colorate...”⁸⁸. Un pic de aer histrionic dădea chip istoriei. Aceasta începea să se închege în mintea copiilor prin imagini, dar mai ales prin senzații și sentimente. Pentru a fi cât mai viu și cât mai pe măsura imaginației elevilor, profesorul era sfătuit să se folosească de hărți și de tablouri istorice. „Pentru introducerea în studiul istoriei – sfătuieste George Melidon – metoda noastră stă în a se pune la început dinaintea elevilor portretele unora din bărbații cei mai însemnați în istoria națiunei, sau desemne reprezentând evenimente mai importante din istoria universală, națiionale sau biblică, și apoi să nareze elevului biografia personajului sau detaliile evenimentului în chestiune. Astfel elevul, ajutat de închipuirile prezentate prin desemn, își poate cu ușurință întipări în minte și rememora faptele la care el se raportă. Dar și fără a avea înaintea un tablou, elevul va reține cu ușurință orice fapt istoric pe care învățătorul îl va nara din gură, în mod simplu și interesant pentru el, căci toți copiii rețin foarte bine și ușor basmurile auzite de ei chiar și numai una singura dată. Trebuie numai ca învățătorul să scurteze și să simplifice împrejurările narate, conform cu puterea de înțelegere a copiilor, și să se servească cu cuvinte înțielese și usitate sau bine deprinse de ei, având aceasta de normă și pentru ori care alte esplicațiuni sau învețiaturi ale sale. Cu chipul acesta, prin cunoascerea a câteva biografii mai însemnate, elevii se pot pune, mai cu lesnire și mai curând, în stare a urmări orice alte studii istorice mai desvoltate.”⁸⁹

85. *Ibidem*, 1874, p. 77.

86. Simion Bărnuțiu, *op. cit.*, p. 234.

87. I.P. Eliade, *op. cit.*, 1869, pp. 349-350.

88. *Ibidem*, p. 351.

89. G.R. Melidon, *Manualul...*, p. 141.

Istoria și mai ales biografiile și narațiunile istorice combinate cu poeziile și cântecele naționale, cu proverbele, cu datinile și costumele naționale aveau rolul de a „anima învățământul și a-l face roditor”⁹⁰ scopurilor educative propuse. Toate acestea topite în procesul de învățământ, aveau menirea de a crea la nivelul elevilor convingerea că legăturile cu patria și nația sunt mai puternice și mai importante decât toate celelalte forme de solidaritate pe care le cunoșteau. Folosind un fragment din Cormenin, I.P. Eliade sfătuiește învățătorii să împrăspăteze în memoria școlărilor lor „faptele heroilor și oamenilor mari pentru care Patria și Libertatea prețuia mai mult decât ca viața lor proprie... Resfoiți istoria și veți găsi mai mult de o mamă, care la vederea fiului său mort pentru țară, exclamă: «Pentru aceasta i-am dat viața», sau pe alta, care, văzându-l întorcându-se învins i stigmatiza lașitatea cu aceste teribile cuvinte: «Tu nu poți fi fiul meu, căci atunci sau ai fi biruit, sau ai fi murit»⁹¹; veți găsi tați gata a da sângele celui din urmă copil al său pentru apărarea Patriei”⁹².

I.4.5. Geografie

Materie oarecum privilegiată, deoarece aparent fiind lipsită de conotațiile politice ce făceau din istorie un obiect de studiu ce trebuia tratat cu multă prudență, ea și-a găsit de timpuriu locul în școală. În ciclul primar se studia atât geografia generală, cât și cea a patriei. În concepția oamenilor școlii, geografia putea avea multiple finalități educative. Astfel, cunoștințele de geografie puteau fi de un real sprijin și folos pentru studiul altor obiecte de învățământ. Este suficient să citim îndrumările metodice despre propunerea geografiei în școlile primare, publicate de V.A. Urechia în *Buletinul Instrucțiunii Publice*: „Poate da ocaziune studiul geografiei la următoarele categorii de cunoștințe: a) cunoștințe de paleontologie, geologie; b) cunoștințe de fizică și mecanică; c) cunoștințe de astronomie; d) cunoștințe de drept; dreptul politic, constituțional, filosofia dreptului, economia politică; e) cunoștințe de *belle-arte*; f) cunoștințe de etică; g) cunoștințe din istoria universală și în deosebi din istoria națională”⁹³.

Pentru mai multă concretețe, ne vom reîntoarce la doamna Campan, pentru care primele începuturi ale predării geografiei se leagă tot de istoria sfântă. Dimitrie Pop, cel care prelucra din autoarea amintită anterior, adaugă însă ceea ce-l interesea pe el. Pentru început, recunoaște că geografia ajută la învățarea istoriei sfinte⁹⁴, apoi se oprește asupra studiului geografiei și istoriei țării, cele două fiind legate ca obiecte de studiu. Pentru a fi capabil să înțeleagă istoria patriei, copilul trebuie să cunoască geografia mai nouă și mai veche a Daciei. Folosindu-se de hartă, profesorul trebuie să îmbine cele două materii. „...Închipuindu-le un voiaj pe harta Daciei; copilul urmând voiajul ce-i vom trage

90. I.P. Eliade, *op. cit.*, 1874, pp. 77-78.

91. I.P. Eliade adaugă „cum făcu și mama lui Stefan cel Mare”.

92. I.P. Eliade, *op. cit.*, 1874, p. 78. Acest pasaj apare abia în ediția din anul 1874.

93. „Buletinul Instrucțiunii Publice”, 1866, aprilie, p. 455.

94. „Nimic nu este mai interesant decât să vadă cineva pe un copil explicând istoria sfântă, care este temelie religiei noastre”, acest lucru trebuie să se realizeze folosindu-se hărțile pe care elevii să arate locul unde Dumnezeu a așezat pe cel dintâiu om, în ce chip urmașii lui Noe au împărțit Pământul, unde a propovăduit Hristos (Dimitrie Pop, *op. cit.*, p. 115). Vezi și Doamna Campan, *op. cit.*, p. 75.

pe hartă, va numi râurile, orașele, topografia lor, monumentele, instituțiile, oamenii vestiți cărui și unde s-au născut, producturile...”⁹⁵ Ceea ce este important de reținut este îndrumarea de a se prezenta elevilor *toate teritoriile locuite de români*, studiul geografiei începând cu geografia Daciei. Este unul dintre elementele esențiale în formarea conștiinței unității și originii comune a românilor. Reamintim că lucrarea a fost tipărită la Iași în anul 1846.

Ideea generală era că geografia mergea mână în mână cu istoria, contribuind și ea pe lângă alte valențe educativ-practice, la consolidarea sentimentului național, deoarece copiii își cunosc țara, iar tinerii ostași sunt ajutați de cunoștințele geografice fie să nu cadă prizonieri, fie acestea le „înlesnesc scăparea”⁹⁶. Marin Alexandrescu este foarte ferm când propune ca geografia patriei să fie îmbinată cu istoria. Și cum este adeptul *metodei catehetice*, exemplifică elocvent. „Cum ne numim noi? De unde ne numim români? Cine erau Romanii? Unde locuiau Romanii atunci? Ce au căutat pe aceste locuri? Ce locuri însemnate se mai văd dupe atunci în țară la noi? Ce felu de oameni erau Dacii? Ce domni mai însemnați din strămoșii noștri ne-au conservat această țară, mama noastră? Despre Radu, Mircea, Vlad, etc. Mihaiu și alții. Când dăm peste un loc însemnat pe hartă, spre exemplu Câmpu-Lungu, Vallea Albă, districtul Neamțu, Rovine, etc. să li se nareze eleviloru esplicitu ce s-a întâmplatu la aceste locuri...”, toate asezonate, bineînțeles, și cu istorie locală, căci „geografia are totdeauna a face cu istoria”⁹⁷.

Conform lui I.P. Eliade, scopul cursurilor de geografie se integrează într-un univers moral, religios, civic și patriotic. Oferind o serie de exemple practice referitoare la predarea diferitelor materii, autorul sistematizează în amănunt obiectivele urmărite. Credem că nu greșim dacă încercăm să punem în paralel scopurile urmărite prin predarea istoriei și geografiei :

Geografie

Istorie

„- a da copiilor cunoștințele cele mai importante în materia geografică.

- a stimula sentimentul religios indicându-le fenomenele cele mai ordinare ale naturii și făcându-i să recunoască într-însule înalta înțelepciune și puterea Creatorului.

- a degaja spiritul lor de prejudecări și superstiții vulgare.

- a le inspira amor de patria și devotamentu către Domnitoru și constituțiune; a conduce pre viitorii cetățeni, printr-un învățământ apropiatu și bine dirijiatu, la încredințare, că paza și executarea legilor este un lucru indispensabile la fericirea Patriei.

- a veni puternic în ajutorul istoriei prin cunoașterea localităților” (I.P. Eliade, *op. cit.*, 1869, pp. 338-339).

„- a forma spiritul și anima eleviloru. A-i deprinde să distingă binele de rău, adevăru de minciună.

- a le descoperi o mulțime de fapte remarcabile, propri a exercita memoria lor; a le facilita astfel comparațiunea între trecut și presinte prin deducerea probabilitățiloru pentru venitoriu.

- a le desvolta sentimentul esteticu, gustulu pentru arte și sciințe.

- a face să se nască într-înșii amoarea verității, a justiției și a moralității. A le inspira entusiasm pentru perfecționarea geniului uman.

- în fine a conduce pre copii să cunoască dispozițiunile divine în evenimentele timpuriloru trecute și a-i convinge de veritatea acestoru cuvinte: *Omulu se agită și Dumnezeu lu conduce*” (I.P. Eliade, *op. cit.*, 1869, p. 353).

95. D. Pop, *op. cit.*, p. 116.

96. Anton Velini, *op. cit.*, p. 183.

97. Marin Alexandrescu, *op. cit.*, pp. 35-36.

Studiul geografiei începe cu ceea ce elevul cunoaște mai bine, localitatea în care trăiește, pentru ca apoi, progresiv și intuitiv, să se ajungă la studiul geografiei patriei. Aceasta va fi tratată „din punctul de vedere politic și administrativ... Spre a se face să se nască și să se desvolte amorul de patria, se va nara copiilor progresul făcutu de Români în timpii din urmă; locul nasterii oamenilor mari ai României; faptele prin care ei au devenit celebri”⁹⁸. Se remarcă faptul că pe lângă obiectivele specifice, geografia era menită să îmbogățească studiul istoriei⁹⁹ și să contribuie la educația civică a copiilor. Atâta timp cât un curs special de educație cetățenească nu era prevăzut în programele școlare, geografia și orele de catehism îndeplineau această sarcină. Dacă prin studiul religiei elevul urma să-și însușească datoriile pe care le avea față de patrie și autorități, prin studiul geografiei cunoștințele se concretizau și se adânceau. Astfel, copiii dobândeau noțiuni despre constituție, despre puterile statului, despre Biserică, despre armată și din nou despre datoriile locuitorilor ca buni cetățeni. În ceea ce privește geografia lumii, lui I.P. Eliade îi rămân puține lucruri de spus, indicațiile sale mergând pe linia dobândirii unor cunoștințe generale, conforme cu vârsta copiilor. Ideea mai larg răspândită în epocă era aceea că în ceea ce privește geografia lumii, elevii trebuie să cunoască cu precădere geografia statelor vecine României¹⁰⁰.

Metoda propusă de același I.P. Eliade este o îmbinare a povestirii cu întrebări, cu lucrul permanent cu harta și cu repetarea periodică a cunoștințelor învățate anterior.

Pilduitor pentru utilizarea geografiei pentru educarea identității copiilor este V.A. Urechia, care afirmă hotărât și autoritar „când se vorbește de *Călugăreni*, de *Valea-Albă*, dacă învățătorul nu găsește în anima sa *metoda* cu care să înscrie pentru totdeauna, asemenea locuri, în anima școlariloru săi, o! atunci să înceteze acela d-a mai profana sântulu nume de învățătoriu!”¹⁰¹.

98. I.P. Eliade, *op. cit.*, 1869, p. 331.

99. Elevii urmau să învețe „câteva considerațiuni asupra originii Românilor, asupra caracterului și moravurilor” alături de „locurile remarcabile ce se găsesc în plasă” și „noțiuni istorice care țin de vreo localitate a plășii” (*Ibidem*, pp. 334-335).

100. Anton Velini, *op. cit.*, p. 192.

101. *Buletinul Instrucțiunii Publice*, aprilie, 1866, p. 455.